

MTA DOKTORI MŰ TÉZISEI

Bevezetés a magyar magánjog általános elveibe

Írta:
BENKE JÓZSEF

**PÉCS
2020**

T a r t a l o m :

1. A KUTATÁSI FELADAT.....	1
2. MÓDSZEREK ÉS ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK.....	3
3. A FŐBB ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	6
3.1. ALAPTÉZISEK.....	6
3.1.1. Első alaptézis.....	6
3.1.2. Második alaptézis.....	8
3.1.3. Harmadik alaptézis.....	9
3.1.4. Negyedik alaptézis.....	10
3.2. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ RÉSZEREDMÉNYEK.....	13
3.2.1. Új fogalmak, elvek, intézmények koncipiálása és a már létezők újszerű definiálása.....	13
1. A <i>privátautonómia optimalizálása</i>	13
2. Az „ <i>érdek-preferencia</i> ” szerinti szabályozás.....	13
3. <i>Mellérendeltség és egyenjogúság interdependenciája</i>	14
4. Az <i>objektív észszerűség</i>	14
5. <i>Magánjogunk „emberképe”</i>	15
6. A <i>civilisztika fogalma</i>	15
7. A <i>jogbiztonság a magánjogban</i>	16
8. <i>Igazságosság a magánjogban</i>	16
9. A <i>méltányosság fogalma</i>	17
10. A <i>Ptk. alapelveit sértő magatartás általános szankciója</i> és az „ <i>ex injuria jus non oritur</i> ” elvének eredete.....	18
11. A <i>jóhiszeműség és tisztesség elvének definíciója</i>	18
12. Az <i>elvárható magatartás univerzális kánonja</i>	19

13. A felróhatóság általános szankciói.....	20
14. A joggal való visszaélés természete és eredete.....	20
15. A saját korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás tilalma.....	21
16. A nemo suam turpitudinem ... elve (céltatosság, „előny”).....	22
17. A felróhatóságra való kölcsönös hivatkozás joga.....	22
3.2.2. Egyes fogalmak, elvek, intézmények kapcsolata.....	23
1. Az alapintézmények hierarchiájának jelentősége.....	23
2. Magánjog – polgári jog.....	23
3. Egyenlőség, egyenjogúság, egyformaság, egyenértékűség.....	24
4. A magánjogi megkülönböztetés kategóriái.....	24
5. Alanyi jog és szabadság.....	25
6. A jogbiztonság és garanciái: az igazságosság és a méltányosság.....	26
7. Alapvető elvek, alapelvek, bevezető rendelkezések.....	26
8. A vagyoni viszonyok osztályozása.....	27
9. Immanens alapelv – alárendelt alapelvek.....	28
10. Az alapelvek kollíziójának és konkurenciájának kizárása.....	28
11. A bírói út kivételnormáinak osztályozása.....	30
4. A TÉMAKÖRBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE.....	31
4.1. MONOGRÁFIA.....	31
4.2. FOLYÓIRATCIKK.....	31
4.3. KÖNYVFEJEZET.....	31

1. A KUTATÁSI FELADAT

A magyar nemzet életében is történelmi léptékű esemény egy új magánjogi kódex megalkotása és hatályba lépése. Egy polgári törvénykönyv *az emberi létezés teljességét átfogva azon túl is mutat*: a legfontosabb életviszonyaink különleges és hétköznapi, egyedi és általános eseményeit fogantatásunktól halálunk utánig átöleli. Az a grandiózus szerep, amelyet a társadalmak életében betölt, megköveteli, hogy az *örökkévalósághoz szóljon*. E *szükségszerű* létcélja betöltéséhez, az időtállóság biztosításához tehát értelemszerűen elengedhetetlen, hogy szellemi alapját *civilizációnk örök eszményeiből* merítse. Ebből az is következik, hogy a magyar magánjog általános elvei csak *erényetikai paradigmában* értelmezhetők helyesen, melynek folytán az elvek tartalmának megállapításakor – mintegy világnézeti alapon – *a priori* nem tagadható meg *az objektív „Jó” létezése*, és az *embert*, a jogalkotót, a jogalkalmazót és a jogalanyt a tételes jog *betűjén, rendszerén és szellemén* keresztül kormányzó szerepe.

A mű az idén *öt éve hatályba lépett* Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény *eszei forrásbázisát és általános elvei sokszínű katalógusát* tárja fel, rendszerezi és elemzi, hiszen a téma koherens fogalmakon alapuló, átfogó kidolgozása szakirodalmunkban még nem történt meg. Ismert, hogy egyes jogelvek *tartalmi* (így pl. a polgári jog-egyenlőség, az önrendelkezési szabadság szeletei, a szerzett jogok védelme, a jogbiztonság vezéreszméje, vagy a Ptk. egyes, a kontinentális magánjogokban is uralkodó elvei), illetve *formai* (pl. a generálklauzula) vonatkozásait az európai és esetenként a hazai szakirodalom is könyvtári bőséggel, de legalább is monografikus szinten már kidolgozta. Erre is figyelemmel e munka célja *elsődlegesen nem* a már kellő mélységben tárgyalt intézmények, elvek *tantörténetének* összefoglalása és az abban való *újabb kritikai állásfoglalás*, hanem a magyar magánjog általános elveinek *rekollekciója és reklaszifikációja*, továbbá – ahol az szükségesnek látszott – *új elvek kidolgozása*, illetve egyes, már sokoldalúan megvizsgált elvek *új vagy újszerű jelentéstartalommal* való feltöltése akkor, ha azt a munka alább bemutatandó, szigorú módszere megengedte. A mű egyes közismert tartalmú elvek jelentését, ha a módszer azt megalapozza, természetesen elfogadja, és törekszik azt az

általános gyakorlatnál valamelyest részletesebben elemezni. Jóllehet a dolgozat a magánjog különféle elveit tárgyaló munkák átlagos terjedelmi kereteit – néhány partikuláris mű kivételével – többszörösen meghaladja, mégis helyénvaló a mű címében a „bevezetés” főnév használata, amely által két körülmény nyerhet hangsúlyt. Az egyik az, hogy a téma – *rerum natura* fennálló objektív okoknál fogva – aligha zárható le *autoriter* módon mintegy véglegesen, a másik, hogy a magyar szó etimológiai háttérében álló latin *intrōdūcō*, *-ere* ige *supinum*-ának főnevesülése (*introductio*) nem az érintőlegességet, hanem kívülről a dolog lényegébe történő behatolást jelenti. Ezzel alátámasztható, hogy a mű címe nem „fosztóképző”.

A munka nyilvánvaló további célja a hazai magánjogi tudományos gondolkodás és a jogalkalmazás inspirációja. A „jó bíró”-ban (*bonus iudex*; *Celsus* D. 6, 1, 38) örökké ott lappang a motiváció, hogy a szükségszerűen pozitivista, tételesjogi gondolkodásában sem mellőzhető olykor a döntés eszmei szintű, az absztrakciók magasabb fokai felé törekvő indokokra történő alapítása. A magánjog általános elveinek ugyanis nyilvánvalóan nem az a célja, hogy ékítményként trónoljanak a mindennapi életet a leginkább meghatározó jogág terjedelmes szabályanyagán. Jóllehet felvethető, hogy miként olykor a definíciókkal (*Iavolenus* D. 50, 17, 202), úgy általában az eszmei alapokon álló, különféle jogelvekkel is célszerű óvatosan bánni a tételes (magán)jogban: a magánjog általános hatókörű elveit a realizmus talaján kell megragadni. Vajon nem egy illúziót dogmatizál-e ez a tanulmány? Vajon nem jogpolitikai deklarációk-e csupán a Polgári Törvénykönyv élén álló bevezető rendelkezések? Vajon nem meddő kísérlet-e azt állítani, hogy a XXI. században erények és érdemes eszmék is kormányozzák magánjogi gondolkodásunkat? E kérdésekre adott nemleges válaszok képezik e dolgozat alapvetését. *Paracelsus* szerint a tudományban makro- és mikrokozmosz egymás tükörképei, amelyek egyes részeit egymásból meg lehet ismerni, illetőleg lehet megismerni. A doktori mű egyszerre törekszik szemlélni az óceán, azaz a magánjog eszmei alapjainak forrásvidéke, és a vízcseppek, vagyis az egyes kodifikált intézmények részletszabályainak közös visszfényét.

2. MÓDSZEREK ÉS ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK

A munka módszerének kiindulási alapja, hogy a jogtudomány korábbi eredményeit az új kódex értelmezésének szűrőin áteresztve engedi tovább hatni. Ez *mutatis mutandis* rokon vonásokat mutat a XII–XIII. századi glosszátori irányzat, ill. a XIX. századi francia *École de l'Exégèse* képviselőinek szövegértelmezési metodikájával. Eszerint az egyes jogelvek elemzésének alapja elsősorban a norma szövege, rendszere, indokolása, így az egyes jogtételek tartalma nem kezelhető a korábbi magánjogi gondolkodásunkban rögzült reflexek mentén. Tudományunk korábbi vívmányait – olykor sztereotip válaszreakcióit – a mű az exegézis szűrőjén áteresztve engedi tovább hatni. Ezért a magánjogi autoritások, jogtudói és felsőbb bírósági álláspontok helyes volta sem tekinthető önmagában a forrás tekintélye okán magától értetődően fenntarthatónak. Megkerülhetetlen ugyanakkor, hogy magyarázatra nem szorulónak tekintsük az európai eszmetörténet egyes tételeinek az *európai* magánjogi gondolkodás alapjaira gyakorolt meghatározó befolyását. Ez azonban ismét nem azt jelenti, hogy a szóban forgó eszme *magyar* magánjogra gyakorolt *tényleges* hatása is bizonyítást nem igénylő módon elfogadható lenne. Az *axiómák* gyakori alkalmazása a jogtudományban is kerülendő.

A mű főcélja nem a hazai és a külföldi tudomány- és kodifikációtörténet összefoglalása volt. Ezért a *jogi komparatiztika* és a *történeti jogösszehasonlítás* módszereinek alkalmazása *funkcionális*: valamely hatályban nem lévő *hazai* vagy *külföldi norma*, *régi* vagy *kortárs jogalkalmazási* vagy *ügyleti gyakorlat*, *tudományos álláspont*, vagy *eszmetörténeti jelenség* csak annyiban képezhette a vizsgálatok tárgyát, amennyiben annak az új Ptk. rendelkezésein alapuló magyar magánjog általános elveinek megragadása szempontjából valószínűsíthető hatása volt.

A vizsgálatok kiindulási pontja az *európai jogtörténeti* folyamatokról, az azok háttérében álló *társadalmi és gazdasági* átalakulásokról, *a jogról és a jog számára jelentős alapértékekről való gondolkodás* eszmetörténeti eredményeiről szóló tudományos ismeretek rendszere volt. A kutatás *metajurisztikus forrásbázisát* meghatározta a tény, hogy a magánjogi elveket legegyszerűbb aszerint megkülönböztetni,

hogy kodifikált vagy nem kodifikált elvekről van-e szó. Az e fundamantumokon álló *anticipáció* irányította a valószínűsíthetően igazolható hatások felkutatását. Az ekképp *prekoncipiált összefüggésrendszerek* egy sztereotip *történeti* példája: görög filozófia → római jog → kánonjog → *jus commune* → pandektisztika → német kodifikáció → magyar kodifikációtörténet → hatályos Ptk. További, *kortársi* sztereotípiák pl.: a magánjogi globalizáció, ill. europaizáció eredményeinek (UNIDROIT, CISG, PECL, DCFR stb.) hatása a hazai magánjogi kodifikációra a kölcsönösséget, a bizalmat, az együttműködést, a visszaélésszerűség tilalmát, a tisztesség követelményét hordozó általános princípiumok terén (vö. pl. *venire contra factum proprium*).

A példákkal illusztrált *összefüggési láncolatok* felismerésének összességében megfelelő „találati aránya” folytán az elvégzett kutatások mintegy *kétharmada* revelálódik a műben. A műben végül *nem kutatási eredményként* – az objektíven igazolható összefüggés hiánya miatt – megjelenő tények és ismeretek azonban több esetben járulékos kutatási előnyökhöz vezettek. Egyebek mellett ilyen *kollaterális haszonként* jelentkezett pl. az „érdek” kodifikált és elméleti fogalma, a közjog-magánjog elhatárolás a jogpozitivizmusban, a *Rule of Law* és *Rechtsstaat* kapcsolata, a *Radbruchsche Formel*, *Leibniz* tételei az igazságségről, a diszkrimináció és a jogbiztonság kapcsolata, a generálklauzula német elmélete, az *epieikeia* hatása a *ius aequumra*, *Azo Brocardica aurea* c. munkája, a *per fide gerere* ókori római terminusa és a magyar felróhatóság-fogalom vizsgálata. Így a kutatásnak hozzávetőlegesen mindössze 20%-a tekinthető olyannak, amely nem a mű olvasóit, hanem csupán annak íróját gazdagította (pl. XIX. századi magánjogtudományi irodalmunk egy része).

Kiindulási tétel volt, hogy a „*magánjog általános elvei*” téma eltér mind a „*magánjog általános tanai*”, mind a „*magánjog általános része*” témakörétől. A *magánjogi általános tanok*, avagy a *magánjog alaptana* dogmatikai alapon szerveződött propedeutikum, vagyis a magánjog egészében jellemzően ható, magas absztrakciós fokú ismeretek rendszerezett, a kontinentális jogászképzésben oktatási, jogalkalmazásban jogértelmezési céllal is alkalmazott összessége. A *magánjog általános része* ezzel szemben a magánjogi kódex élén álló, az egész magánjogra ható elvek nómenklatúráját tartalmazó bevezető

rendelkezéseken *túlmutató*, normatív, önálló törvénykönyvi egység (*Klammertechnik*), amelynek törvényerőre emelésétől a hazai jogalkotó négy-öt generáció óta mindvégig tartózkodott.

Ki kell végül emelni, hogy a mű, jóllehet axiológiáját tekintve éretnetika paradigmatában gondolkodik s nem metafizikaellenes, mégis inkább jogpozitívista, mintsem tisztán természetjogi alapállású munka, amely éppen annyira realista és pragmatikus, mint amennyire teoretikus és dogmatikus. Ennek oka annak axiomatikus elismerést követelő hangsúlyozása, hogy a magánjog tételesjoga a szabályozás különleges, jogon túlmutató tárgya – nevezetesen az ember és annak legfontosabb tényleges, illetve jogi szabályozáson alapuló közösségeinek és más kötelekeinek valamennyi személyi és vagyoni viszonyai – folytán szükségképpen és praktikusán olyan eszmei alapokon nyugszik, amelyek lehetővé teszik azt, hogy az igazság keresése során megelégedhessünk a módszer és az eredmények egyetlen jogbölcseleti, illetve jogelméleti, vagy jogi világnézeti paradigmába történő, erőszakos belesűrítésével. Minthogy ugyanis az ember mindennapjait mélyen érintő, magánjogi tárgyú gondolkodás jószerével magával az emberi gondolkodással egyidős, szükségszerű kísérőjelenség a magánjog eszmetörténeti hátterében a paradigmaváltások sorozata. A dolgozat „izmus-ellenes” alapállása nem öncél tehát, hanem csupán az izmusokon túlmutató fokban komplex valóság feltárására tett kísérlet szükségszerű velejárója. A dolgozat természetéből fakad, hogy a jogot megalkotó ember – praktikusán pl. a jogalkotási folyamat részét képező társadalmi diskurzus folytán – nem lehet független az emberi eszmetörténet eredményeitől, még akkor sem, ha azokat nyíltan és tudatosan megtagadja.

3. A FŐBB ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A doktori mű *új tudományos eredményei* két részre oszthatók: a négy, ún. *alaptézisre* (3.1.), valamint az alapvető téziseken kívüli mintegy fél-száz *új vagy újszerű részeredmény* téziseire (3.2.).

3.1. ALAPTÉZISEK

A doktori mű alaptézisei a magyar magánjogi elvek *nem kodifikált – elsődleges eszmei és másodlagos eszmei – forrásaira* (első alaptézis), *effektivitására* (második alaptézis), *osztályrendszerének heterogenitására* (harmadik alaptézis), valamint *osztályaira és nómenklatúrájára* (negyedik alaptézis) vonatkoznak.

Az *alaptézisek részét képező egyes általános elvek konkrét tartalmának és egymáshoz való viszonyának* meghatározása az alaptéziseken kívüli, ún. *új vagy újszerű részeredmények* (3.2.) körébe sorolandók.

Az alaptézisek *jelentőségének vázolása és indokainak összefoglalása* az *első három* alaptézis tekintetében végezhető el a doktori mű tézisei körében, ugyanis a *negyedik* alaptézis (*az általános elvek osztályrendszere és nómenklatúrája*) kifejtése és indokolása a doktori mű meghatározó részét képezi. Az ebből tudományos nívumként értékelhető eredmények bemutatására az *új vagy újszerű részeredmények* (3.2.) körében kerül sor. A doktori mű alaptézisei tehát a következők:

3.1.1. Első alaptézis

Első alaptézis, hogy a magyar magánjog általános elveinek *kodifikált és nem kodifikált*, vagyis normativitást a kodifikált jogból, ill. a kodifikált jogon túli autoritásokból nyerő forrásai is vannak, hiszen a magánjog általános elveinek köre nem azonos a Ptk. bevezető rendelkezései körében szabályozott elvekkel, hanem azoknál bővebb. Ha ez így van, akkor szükségszerű:

- egyfelől, hogy egyes magánjogi általános elvek *nem / nem kizárólag a Ptk.-n alapulnak*, hanem azok fakadhatnak *más kodifikált normából*, így: akár az *Alaptörvényből*, akár *más magánjogi jogszabályból* (tipikusan nyilván *törvényből*), illetőleg

- másfelől, hogy egyes magánjogi általános elvek *nem kodifikált, jogon túli, metajurisztikus, eszmei jogforrásokon* alapulnak.

Eszerint a magánjognak vannak olyan általános elvei, amelyek nem kizárólag a magánjogban érvényesülnek, hanem más jogágban is, vagy akár valamennyi jogágban, az egész jogrendszerben. Ilyen *omnipotens* elvi csomópontok elsősorban az ún. *alapintézmények* (pl. polgári jog-egyenlőség, alapvető szabadságok, nyilvánosság elve) és a *vezéreszmék* (pl. észszerűség, jogbiztonság) között találhatók.

Ha egyes magánjogi általános elvek *nem kodifikált, metajurisztikus, jogon túli, eszmei jogforrásokon* alapulnak, alapvető kérdés, hogy a jogtudomány, a jogalkotás, a jogalkalmazás egyáltalán hol keresse ezeket.

A *források detektálása* során a magánjog „alaptörvénye”, a *Ptk. funkciójából, hatályából* (1:1. §) kell kiindulni. Ezáltal érvényesül az az *alapvető módszertani elv* (ld. fent), hogy valamennyi nem kodifikált forrás, ill. jogtudományi, jogalkalmazói álláspont kizárólag a *törvény szűrőjén* átengedve értelmezhető és tartható fenn. A magánjogi kódexek valamennyi vagyoni és személyi életviszonyunkat fogantatásunktól halálunk utánig átölelik. Ez pedig megköveteli, hogy a kódex önmagán túlmutasson, és *quasi az örökkévalósághoz szóljon*. E célja betöltéséhez és időtállósága biztosításához értelemszerűen elengedhetetlen, hogy szellemi alapját az *európai civilizáció örök eszményeiből* mérítse. Ebből következik, hogy a nem kodifikált források meghatározása során jelentősen kellett támaszkodni *Európa szellemtörténeti tényeinek* a jog világára *axiomatikus* módon kifejtett hatásaira és a *logika* alapvető tételeire.

A magyar magánjog általános elveinek *elsődleges eszmei* forrása az *európai szellemi örökség*, azaz: a *görög filozófia*, a *római jog*, a *zsidó-keresztény vallási hagyomány*, valamint a *humanizmus* és a *felvilágosodás* vívmányai közül az *első hárommal harmonizáló* értékek.

Az általános elvek *elsődleges eszmei forrásai kiválasztásának helyessége* lényegében *önmagát igazolja*, mégpedig *a posteriori*, mert e források vizsgálatának szükségessége az egyes elvek tartalmának megragadása (tipikusan pl. az igazságosság, méltányosság, észszerűség elvei, valamint a tisztességesség és a bizalom fogalma) során magától értetődővé vált. Egyszerre lett ugyanis beláthatóvá egyes elvek tartalma,

illetve az, hogy e forrásbázis nélkül a tartalom nem volna meghatározható egzakt módon, így szükségszerű, hogy az európai szellemi örökség talapzatait a magánjog általános elveinek forrásaiként elfogadjuk: azok egyike-másika ugyanis – a matematika nyelvén szólva – *azzal és csak azzal* definiálható.

Történelmi hagyományaink (pl. Mtj. 6-7. §§) alapján belátható, hogy az *elsődleges, egyetemes eszmei* források mellett *szubszidiáriusan másodlagos eszmei források* is léteznek, amelyek a következők:

- a *jogi relevanciájú szokások* (Mtj. 7. §) különféle fajtái, így:
 - a *szokásjog*, [ezzel szemben a *(népi) jogszokás* szűk körben, főként a családjog és az öröklési jog területén érvényesül, az általános elvek forrásai körében szerepe elhanyagolható];
 - valamint a *felek közötti üzleti szokások*,
 - az *általános kereskedelmi szokások*
 - és a *nemzetközi szokvány* (utóbbi három azzal, hogy azok forrása jellege magából a kodifikált jogból, több esetben magából a Ptk.-ból fakad).
- a *magyar (és európai) magánjogtudomány hagyományai* (ld. Mtj. 6. §);

3.1.2. Második alaptézis

Második alaptézis, hogy a magánjog általános elveinek valódi hatása van, amely *a)* a jogalkotóra, és/vagy *b)* a jogalkalmazóra és/vagy *c)* a társadalom egészére, illetve az egyes jogalanyra vonatkozik. Ezek az elvek nem pusztán „ékítmények”.

Az *általános elvek hatékonysága* körében mindenekelőtt aszerint kell különbséget tenni, hogy *a)* kodifikált, *b)* részben, sporadikusan kodifikált, *c)* nem kodifikált, ill. metajurisztikus elvről van-e szó. Célszerűnek látszik az alaptézist az e fajták szerint kiválasztott egy-egy elv mint *példa* tényleges hatásainak rövid bemutatásával igazolni.

ad a) Az *elvárható magatartás követelménye* [1:4. § (1) bek.] mint *lex generalissima* valamennyi polgári jogi viszonyban történő minden, anyagi jogi értelemben vett „eljárásra” (magatartásra) vonatkozik. Ezzel az absztrakt módon megfogalmazott gondossági mérce az egyediesítés és az egyéniesítés során már-már mindenütt jelenlévő hatást fejt ki.

Kifejezetten normatív alapon érvényesül valamennyi olyan esetben, amikor a Ptk. arról szól, hogy a norma címzettjének valamit tennie, valamiről tudnia (tipikusan a *rosszhiszeműség* eseteiben) kell(ene), vagy kellett (volna). Ezen túlmenően más tényállási elemek megléte esetén szankcióval (pl. kárfelelősség) jár a követelmény megsértése.

ad b) Az *objektív észszerűség* vezéreszméje *nem jogág-specifikus* elv. Egyes *speciális* észszerűség-mércék tekintetében kimondottan *kodifikált*, de *általánosságban* jogilag nem definiált követelmény. *Általános*, azaz a *jogalkotóra*, a *jogalkalmazóra* és a *jogalanyra* is – jóllehet más-más módon – kiterjedő, valamint *axiomatikus* volta a magánjogban sem megkérdőjelezhető.

ad c) Az *igazságosság* vezéreszméje és a *méltányosság* vezéreszméje sem a magánjogban, sem más jogágakban nem definiált jogi értelemben. Mégis alapvető hatást fejtenek ki valamennyi magánjogi viszonyban. Az *igazságosság* ugyanis a jogalkotói, jogalkalmazói és jogalanyi *jogbiztonság* ugyancsak háromrétű *garanciája*, míg a méltányosság a *jogalkalmazói igazságosság* korrekciója révén maga is a jogbiztonságot (s ezen keresztül a forgalombiztonságot) garantálja.

3.1.3. Harmadik alaptézis

Harmadik alaptézis, hogy az átfogó jellegű elvek olyan nómenklatúráját felállítani, amely egyszerű *felsorolásként* mutatja meg a magánjogi elvek *homogén* osztályát, nem lehetséges: számos átfogó és elvszerű jelenség létezik a magánjogban, amelyek *funkcionálisan*, *forráseredetük* vagy *hatásmechanizmusuk* alapján oly mértékben eltérőek, hogy külön osztályokba sorolásuk nem mellőzhető.

1. A magánjog egyes általános elvei *Magyarország alkotmányos rendjéből közvetlenül* levezethetők, így bizonyos körben az általános jogrend magánjogon *túlmutató* szegmentumaiban *is* érvényesülnek. Főfunkciójuk, hogy mint a *magánjog alappillérei* és a *magánjogi szabadságok kifejeződései* a *magánautonómiát garantálják*: ezek az ún. *alapintézmények*.

2. A magánjog más általános elvei az *általános jogrendnek* olyan *főcéljai*, melyek a magánjogban *is* érvényesülnek, s a *jogalany* mellett mind a *jogalkotóra*, mind a *jogalkalmazóra* vonatkoznak, mert a

történelmi léptékű jogi közmegegyezés és szokás szülte azokat: ezek az ún. vezéreszmék.

3. A Ptk. bevezető rendelkezéseiben foglalt elvek a kódex egészét átható, annak egyes jogszabályai értelmezését elősegítő, *általános jelentőségű*, bizonyos esetekben *önálló normaként alkalmazható*, még szűkebb körben *polgári jogi igényt megalapozó* elvek, amelyek funkciójuk, céljuk és működésük alapján igen eltérőek. Ezek az ún. *alapvető elvek*. Ezen az osztályon belül az egyes elvek *tartalmi-funkcionális* eltérései alapján további *három* alosztály különböztethető meg:

- a) a Ptk. hatályára vonatkozó szabály (1:1. §);*
- b) a Ptk. alapelvei (1:2-6. §§) és*
- c) az általános jelentőségű, konkrét tényállások, avagy: általános magánjogi tilalmak [1:3. § (2); 1:4. § (2); 1:4. § (3); 1:5. § (2) bek.];*
- d)* a generálklauzulák (nyitott magánjogi normák), amelyek valójában nem illeszkednek bele az első három alosztályt képző tartalmi-funkcionális csoportosításba, mert törvényszerkesztési technika eredményei, így formai kategóriát képeznek (egy részük alapelv, más részük általános jelentőségű, konkrét tényállás).*

3.1.4. Negyedik alaptézis

Negyedik alaptézis a magánjog általános elveinek különféle osztályai és az egyes osztályokon belüli nómenklatúrái (részletesebb magyarázata, eredményei és indokai válogatott katalógusát ld. 3.2. alatt). A magyar magánjog általános elvei egyes osztályai (ld. alább: I.) további jellegadó tulajdonságainak csoportosításai (ld. alább: II-IV.), illetve e csoportok összekapcsolása (tkp. az I-IV. halmaz metszetei; ld. alább: V.) rövid áttekintést adnak az alábbiakról:

- *az általános elvek osztályai és megnevezése (tartalom, funkció alapján);*
- *az általános elvek alanyai (avagy címzettjei);*
- *az általános elvek tárgya (ti. emberi magatartás → a dolog természete szerint csak az egyénre vonatkozó kodifikált magatartásnormák jöhetnek itt szóba);*
- *az általános elvek közvetlen forrásai.*

I. AZ ELVEK TARTALMA ÉS FUNKCIÓJA SZERINT

1. A magánjog alapintézményei

- A. A polgári jogegyenlőség
- B. Személyi és vagyoni önrendelkezési szabadság
- C. A társadalmi önszerveződés szabadsága
- D. A nyilvánosság elve

2. A magánjog vezéreszméi

- A. Az érdepreferencia-alapú szabályozás
- B. A mellérendeltség és egyenjogúság elve szerinti szabályozás
- C. Az objektív észszerűség követelménye
- D. A jogbiztonság (és garanciái)
 - a.) Az igazságosság a jogbiztonság garanciája
 - b.) A méltányosság az igazságosság korrekciója

3. A magánjog alapvető elvei

- A. A Ptk. hatálya
- B. A Ptk. alapelvei
 - a.) Az értelmezési alapelv
 - b.) Az alanyi jogok szabad gyakorlásának elve
 - c.) A jóhiszeműség és tisztesség elve
 - d.) Az elvárható magatartás elve
 - e.) A joggal való visszaélés tilalmának elve
 - f.) A bírói út szabálya
- C. Az általános jelentőségű, konkrét tényállások (általános magánjogi tilalmak)
 - a.) A saját korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás tilalma
 - b.) A saját felróható magatartásra előnyszerzés végett hivatkozás tilalma
 - c.) A felróhatóságra való kölcsönös hivatkozás joga
 - d.) A jogszabály által kívánt jognyilatkozat visszaélésszerű megtagadásának tilalma

II. AZ ELVEK ALANYA (CÍMZETT) SZERINT (KOMBINÁLHATÓK)

1. A jogalkotóra vonatkozó általános elvek
2. A jogalkalmazóra vonatkozó általános elvek
3. A jogalanyra vonatkozó általános elvek

III. A KODIFIKÁLT MAGATARTÁSNORMÁK TÁRGYA SZERINT

1. Szabadság (nem jogosultság)
2. „Magatartás”
3. „Eljárás” (anyagi jogi értelemben) / „eljárásra való hivatkozás”
4. „Joggyakorlás”
5. „Kötelezettségteljesítés”
6. Tartózkodás, tűrés, nem tevés, cselekvés megtagadása

IV. CSOPORTOSÍTÁS AZ ELVEK KÖZVETLEN FORRÁSAI SZERINT

1. Kodifikált (pozitívjogi) általános elvek
2. Részben vagy sporadikusan (jogintézményeken keresztül) kodifikált általános elvek
3. Nem kodifikált általános elvek

V. AZ I-IV. CSOPORT METSZETEI (A JELLEMZŐ KAPCSOLATOK)

[Az oszlopok a fenti csoportosításokat (I-IV.) rögzítik. Az eltérő fokú sa-
tírozás az általános elvek három osztályát szemléltetik.]

I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
1.A.	1,2,3	—	1	2.D.	1,2,3	—	1	3.B.d.	3	<u>3</u>	1
1.B.	3	<u>1</u>	2	2.D.a.	1,2,3	—	3	3.B.e.	3	<u>4</u>	1
1.C.	3	<u>1</u>	2	2.D.b.	1,2	—	2	3.B.f.	2	—	1
1.D.	2	—	2	3.A.	1,2,3	<u>1-6</u>	1	3.C.a.	3	<u>4</u>	1
2.A.	1	—	3	3.B.a.	1,2,3	<u>1-6</u>	1	3.C.b.	3	<u>3</u>	1
2.B.	1	—	1	3.B.b.	3	<u>4</u>	2,3	3.C.c.	3	<u>3</u>	1
2.C.	1,2,3	<u>1-6</u>	2	3.B.c.	3	<u>4,5</u>	1	3.C.d.	3	<u>6</u>	1

3.2. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ RÉSZEREDMÉNYEK*

A fenti alaptézisek mellett mintegy 50 új/újszerű eredmény téziséét támasztottam alá. Ezek közül a terjedelmi keretekre figyelemmel csak a fontosabbakat mutatom be (a teljes felsorolást ld. a doktori mű 27-30. oldalán).

3.2.1. Új fogalmak, elvek, intézmények koncipiálása és már létezők újszerű definiálása

1. A privátautonómia optimalizálása (40sk, 47)

A demokratikus jogállam és a szociális piacgazdaság egyik főcélja a személy privátautonómiájának *optimális* kiteljesítése, melynek *magánjogi garanciái az alapintézmények*. Az optimalizálás két főcélja: egyfelől az önrendelkezési jog a személyeket *minél szélesebb körben*, másfelől – ehhez képest – a lehető *legszélesebb terjedelemben* illesse meg. A két cél egymást *harmonikusan korlátozza*, és ezáltal teremt *érzékeny mérlegegyensúlyi* helyzetet. Történelmi tapasztalataink szerint bármelyik cél túlhajtása felborítja az *equilibriumot*: a tartalom túlzott kiterjesztése egyenlőtlenséghez vezet (szélsőértéke a *monopolkapitalizmus*), az erőltetett egyenlőség pedig a tartalmat üresíti ki (szélsőértéke a *kommunizmus*). A dolgozat rámutat, hogy ez a gondolat a hazai magánjogi gondolkodásban az *individualizmus* és az ún. „*közösségi gondolat*” feszültsége okán a XX. század első harmadában már megjelent (Kelemen L.), mégpedig a katolikus egyház 1840-es években kifejtett, a *szociális igazságosságról* szóló (*giustizia sociale, Sozialgerechtigkeit*), *arisztoteliánus-tomista* tanítása (L. Taparelli d’Azeglio) nyomán. Az optimalizáció *vagyonjogi eszköze a tulajdonszabadság határainak* megvonása.

2. Az „*érdek-preferencia*” szerinti szabályozás (53–57)

A magánjogi jogszabály a norma címzettjeinek személyi és vagyoni viszonyait a jogalany adott *társadalmi-gazdasági viszonyban* felmerülő valamennyi, jogilag *releváns és védendő* – materiális és immateriális –

* A címek mögötti zárójelben található számok a doktori műnek az itt összefoglalt tézisek kifejtését tartalmazó oldalszámaira utalnak.

érdekének tekintetbe vételével, valamint ezen érdekek egymáshoz viszonyított súlyának, továbbá az érdekek védelmi igényszintjének értékelésével kialakított, kiegyensúlyozott *érdekpreferencia* mentén szabályozza. Befolyásoló tény a *technikai fejlődés*, a *politikai és gazdasági változások*, az *új társadalmi szükségletek*, a *tényleges hatalmi helyzet* stb. Az „érdek” kifejezés itt nem kodifikált fogalom és tágabb értelmű, mint az *interesse* fogalma. „Érdek” alatt a jogalkotói döntést behálózó „motivációköteg” (vö. Fürst L.: „*érdekmérlegelés egyenlete*”, „*érdekinTEGRÁCIÓ*”) értendő. Ahhoz tehát, hogy az érdekpreferencia mint belső jogalkotási tényező működjék, nem szükséges az „érdek” kifejezésnek megjelennie a normaszövegben, amelyből a jogalkalmazónak le kell tudnia vezetni az állam által kívánatosnak tartott új érdekhelyzetet.

3. Mellérendeltség és egyenjogúság interdependenciája (58sk)

A mellérendeltség elve és az egyenjogúság elve egymáshoz való viszonya egy sajátos *interdependencia*, vagyis a *kölcsönös függés*. a) A magánjog jogviszonyok alanyainak *mellérendelt* pozíciójából önként következik, hogy a magánjog a jogalanyok személyi és vagyoni viszonyait az *egyenjogúság elve* szerint szabályozza. b) Az *egyenjogúság* mint kiindulási alap *hiánya* rögvest *hierarchizálná* a jogviszony alanyainak egymáshoz viszonyított pozícióját. c) Azokban az esetekben, amikor a felek a *tényleges* (pl. piaci) erőviszonyaik alapján *hierarchizált* viszonyban állnak egymással, az *egyenjogúság* éppen *nem* a *mellérendeltséget* erősíti meg, *hanem* a jogi *hierarchiát*. Ezért a jogi értelemben vett mellérendeltséget *mesterségesen*, azaz a *méltányos jog (ius aequum)* általi szabályozás útján kell kialakítani.

4. Az objektív észszerűség (60-63)

Jog és észszerűség kapcsolata már a korai görög eposzokban uralkodó mitikus gondolkodást követően alapkérdéssé vált. Kodifikációt alapvető volta miatt nem igényelt (pl. a *Code civil* egyik tervezetének *Portalis*-hoz köthető 1. cikke is megbukott). Az észszerűség vezéreszméje *objektív* fokmérő, ebben valamennyi szerző egyetért, miként abban is, hogy a követelmény *címzettje a jogalkalmazó* (vö. Alaptörvény 28. cikk). Ugyanakkor az észszerűség követelménye annyira magától értődően jelen van a világban, hogy *a priori* nem szabad kizárnunk, hogy

az egyaránt vonatkozik a *jogalkotóra* (itt: a *jogbiztonság garanciája*), a *jogalkalmazóra* (itt: a *generálklauzulákban* megjelenő tényállási elem, ill. a *diszpozitivitásból* következő *mérlegelési* felhatalmazás az alapja) és az egyes *jogalanyokra* (itt ld. pl.: célszerűség; okszerű gazdálkodás; kereskedelmi/gazdasági észszerűség; észszerű idő, használat) is. A mérték és így az elvont ideáltípus (*bonus et diligens paterfamilias, l'homme prudent, sage et prévoyant, reasonable man, reasonableness, redelijkheid*) meghatározása során össze kell kapcsolni a vezéreszmét az *elvárható magatartás alapelveivel*. Így adódik, hogy magánjogunkban az *általános objektív észszerűség* fogalma: *észszerű az, ami az adott helyzetben általában, az okszerűen gondolkodó átlagember által belátható.*

5. Magánjogunk „emberképe” (63, 98sk)

A Ptk., ill. a *magánjog* emberképének felvázolására már a XXI. századi magánjogtudomány is több kísérletet tett. A *Kodifikációs Főbizottság* egyik állásfoglalása szerint (2000. jún.) az új Ptk. emberképe az *emberi méltóságból* vezethető le. Az Alaptv. M., O. és XIII. cikke, valamint a Ptk. bevezető rendelkezései (1:3–6. §§) alapul vételével ugyanakkor a *magyar magánjog emberképe* a következő: *az ember mint jogalany autonóm személy, akinek mintája az öntudatos, józan, kockázatvállaló, a mindennapi életben önmagáért és lehetőségei szerint másokért felelősen és előrelátó módon cselekvő polgár, aki magánautonómiája kiteljesítésére a magánjogi viszonyokban a társadalmi felelősségvállalás és a szociális igazságosság kötöttségei között törekszik, és ennek során megtartja a jóhiszeműség és tisztesség követelményét, megteszi az adott helyzetben általában elvárhatókat, jogaival nem él vissza, és igényeit önkényesen nem érvényesíti.*

6. A civilisztika fogalma (82²²⁰)

A *civilisztika* mint szellemtörténeti fogalom (*Zivilistik, science civilistique, Civilistics, scienza civilistica, civilist science*) jogtudományi használata („*rechtliche Zivilistik*”) általában is zavaros, a hazai jogtudomány, jogalkotás és jogalkalmazás sem mentes a *koherencia-problémáktól*. A *jogi civilisztika* fogalmát összehasonlító tudományelméleti módszerrel, a német általános jogtan (*allgemeine Rechtslehre*)

alapfogalmaiból kiindulva tudjuk definiálni, szem előtt tartva az „*omnis definitio est negatio*” szellemét, hiszen könnyebb kimutatni: *mi nem* a jogi civiliztika. Eszerint az nem *romanisztika*, nem *pandektisztika*, nem „*Kriminalistik*” (bűnügyi tudományok), nem „*Publizistik*” (közjogdogmatika). A civiliztika tehát a jogtudománynak az a több jogágazatot összefoglaló területe, melynek középpontjában a *hatályos anyagi és alaki magánjog* áll, s amely magába foglalja ezek *határterületeit* is azaz, hogy *nem vizsgál történeti* előzményeket, és *elkülönül* a *bűnügyi tudományoktól*, ill. a *közjogtól*.

7. A jogbiztonság a magánjogban (63–68)

Arisztotelész szerint: „inkább a törvényt kell vezetőül választani, mint bárkit is egymagát a polgárok közül” (Politika III 1287a). Az *Alkotmánybíróság* gyakorlatában a jogbiztonság a *jogállamiság* egyik legfontosabb alkotóeleme, amely megköveteli, hogy a jogalanyoknak meglegyen a tényleges lehetőségük arra, hogy magatartásukat a jog előírásaihoz tudják igazítani; fenntartotta gyakorlatában az *Alaptörvény* hatályba lépése után is, hogy a jogbiztonság *önmagában nem alapjog*, bár az *igazságosságnál előbbre való*, így *alkotmányjogi panaszt* csak a *visszaható hatályú jogalkotás tilalma* megsértésére és a *felkészülési idő hiányára* lehet alapítani. A dolgozat szerint a magánjogban a jogbiztonság *jogalkotási* (a jogi norma megszabott rendben történő keletkezése, a retroaktív hatály tilalma stb.) és *jogalkalmazási* (a jogalkalmazás egysége, a végrehajtás elkerülhetetlensége és egységessége) követelmény, de annak címezte a *jogalany* (az önkéntes jogkövetés és az igények észszerű időn belüli történő érvényesítése) is.

8. Igazságosság a magánjogban (68–73)

Az igazságosság vezéreszméje a *jogbiztonság vezéreszméjének garanciája*, jóllehet az semmilyen formában *nem jelenik meg a kodifikált magánjogban*. Emiatt *külső forrást* kellett keresni a tartalom helyes megragadásához. Az igazságosság filozófiai, teológiai és társadalomtudományi fogalom. A dolgozat számos, az *európai szellemi örökségben* kimutatható igazságosság-fogalmat elemez (*Homérosz, Platón, Diogenész Laertiosz, Arisztotelész, Cicero, Ulpianus, Szent Ambrus, Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás, Descartes, Hobbes, Rousseau,*

Montesquieu, Spinoza, Hume, Kant, Rawls, Locke, Leibniz, Montaigne, Pascal). Mindezek alapján megállapítja, hogy a magánjogi igazságosság kizárólag *erényetikai paradigmában* értelmezhető: ezért az *univerzális kötöttséget* jelent mind a *jogalkotó*, mind a *jogalkalmazó*, mind a *jogalany* tekintetében. a) A jogalkotó nem akadályozhatja, hogy ki-kí az *etika keretei* között, *képességei és adottságai* szerint *részesüljön a vagyoni és szellemi javakból*, és *viselje az egyéni és közös terheket*. b) A jogalkalmazó a *magánjogi norma egyedi ügyben történő érvényre juttatása* során annak szem előtt tartásával jár el, hogy a *törvény előtt mindenki egyenlő*. c) A jogalany pedig *másnak nem okoz kárt, más nem sért*, és *kinek-kinek megadja legalább* mindazt, ami a *törvény keretei között* annak jár.

9. A méltányosság fogalma (74–79)

A méltányosság vezéreszméje a *jogalkalmazói igazságosság korrekciójaként* a *jogbiztonság garanciája* (vezéreszmét csak vezéreszme garantálhat, ill. korrigálhat). A méltányosság (*epieikeia*) történetileg állandó fogalmát *Arisztotelész* (NE 1137b) adta meg; örökérvényűsége alapja, hogy az a rómaiak „*aequitas*”-fogalmát átalakította (*Földi A.*), mely az európai jogi gondolkodásban ezen új tartalommal élt tovább. A méltányosság vezéreszméjének új, egzakt meghatározása: *a méltányosság a magánjognak mind a jogalkotóra, mind a jogalkalmazóra vonatkozó olyan vezéreszméje, amely annak révén garantálja a jogbiztonságot, hogy a jogalkalmazói igazságosság vezéreszméjét a törvényes felhatalmazáson alapuló bírói mérlegelésből fakadó egyoldalú kedvezés révén korrigálja abból a célból, hogy az oltalomra érdemeseket megóvjá, s hogy a rendkívüli egyedi vonásokkal rendelkező esetekben az általános normától szabályozott keretek között eltérést engedjen*. A dolgozat kimutatja, hogy a *jogalkotó háromféleképp* jeleníti meg a méltányos jogalkalmazásra adott *felhatalmazást*: átfogó jogterületen, általános, ill. speciális tényállásokban. Bizonyítja, hogy a *méltányos jogalkalmazás nem jogalkotás*. Igazolja a „*törvényes felhatalmazáson alapuló bírói mérlegelésből fakadó egyoldalú kedvezés*” fogalmi elemek helyességét.

10. A Ptk. alapelveit sértő magatartás általános szankciója és az „*ex injuria jus non oritur*” elvének eredete (90–95)

Az alapelvsértő (1:3–5. §§) magatartások általános, kifejezetten nem rendezett (immanens) szankciójának alkalmazása következtében az alapelvsértő magatartást tanúsító fél e *magatartásával nem érhet célt*. E – valójában súlyos – szankció általában az *eljárásjogi támogatás kiiktatása* révén érvényesül akként, hogy ha az alapelvet sértő *magatartásra perben hivatkoznak*, vagy azt a *per folyamán tanúsítják*, akkor a vitát a bíróság a *perbe vitt tény, jog, bizonyíték figyelmen kívül hagyásával bírálja el*, és ezzel megakadályozhatja akár az igényérvényesítést, akár a védekezést. *Peren kívül* azonban, *anyagijogi értelemben* az alapelvbe ütköző magatartás *jogviszonyt, jogot, kötelezettséget, felelősséget vagy helytállást nem keletkeztethet, nem szüntethet meg, nem módosíthat*, hacsak azt konkrét jogszabály – pl. az érvénytelenség, a szerződészegés, a kártérítés esetében – kifejezett jogkövetkezményként el nem rendeli. Az „*ex injuria jus non oritur*” („jogellenességből jog nem fakadhat”) *axiomatikus* elve alkalmas arra, hogy a szankciót abból levezessük. A nyelvileg igénytelen latin regula eredetéről a jogtudományi kutatások rendre hallgatnak, jöllehet a maxima széles körben használatos. Néhány fontosabb latin *auctor* szűrőpróbaszerű áttekintése után azonban egy párhuzamos gondolat felbukkant. *Cicero* a *de legibus* c. műve első könyvében [1, 16 (más beosztással: 1, 44)] a következő kérdést veti fel: „[...] *cur cum ius ex iniuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo?*” Azaz: „[...] ha a törvény a jogsértésből jogot fakaszthat, miért ne lenne alkalmas arra is, hogy jóvá változtassa a rosszat?”

11. A jóhiszeműség és tisztesség elvének definíciója (105–122)

A *jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése* során a jóhiszeműség és tisztesség követelménye behálózza a *magyar jogrendszer egészét*. A magánjogban, ide értve az *üzleti* viszonyokat is, töretlenül érvényesül. A jóhiszeműség és tisztesség elve [1:3. § (1) bek.] tartalmának egzakt meghatározása a *nyelvtani-logikai, rendszertani és hiteles* értelmezés mellett *történeti és jogösszehasonlító* (*bona fides*; Földi A.) elemzést is igényelt (ti. romanisztika, kanonisztika, a középkori és koraújkorai német és magyar világi és zsinati jog, a XX. századi magyar jogtudomány, a

német BGB bírói gyakorlata, a svájci ZGB, a reformált Code civil). A Ptk. 1:3. § (2) bek. e módszerekkel vizsgált *fogalmi elemei*: a „felek”; a „jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése”; az „elv” és a „követelmény”; a „jóhiszeműség” *homoníma* és a „tisztesség” *hendiadüoinja*; a norma *immanens szankciója*. Az elemzés eredménye: az a magatartás felel meg a jóhiszeműség és tisztesség követelményének, amely a következő öt korlátozó tényező [1)–5)] szabta keretben *megvalósítja* az alábbi négy értéket [I)–IV)]. A korlátok: 1) *mellérendeltség és egyenjogúság interdependenciája*; 2) az *objektív észszerűség* mértéke; 3) a *másik fél jogi vagy méltányolható érdekének figyelembevétele*; 4) a *különbéle szokások*; valamint 5) az *igazságosság és a méltányosság* keretei. E keretek között a jogalany: I) *teszi a jót, kerüli a rosszat*; II) *azt teszi mással, amit magának is kívánna*; III) *mást nem sért*; IV) *megadja másnak a neki járó*t. A dolgozat vizsgálja azt is, hogy a hazai bírói gyakorlatban ténylegesen miként érvényesül a jóhiszeműség és tisztesség új Ptk.-ban fenntartott alapelve.

12. Az elvárható magatartás univerzális kánonja (125–131)

Az elvárható magatartás elve magánjogunkban ún. *lex generalissima*: valamennyi jogalany valamennyi magatartására érvényesülést kíván, hiszen a magánjog „*elvárja*”, hogy a *polgári jogi viszony alanya e viszonyaiban úgy járjon el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható*. A magatartási kánont a kodifikált magyar jogrendszerbe az 1959. évi Ptk. és annak 1977. évi novellája vezette be, a formulának *közvetlen történeti előzménye* a hazai polgári jogban *nincs*. A *zsinórmérték univerzális*, így nem helyes a Ptk. megfogalmazása az „*eltérő követelmény*” tekintetében. *Valamennyi eltérő gondossági mérce szubszumálható* ugyanis „*az adott helyzetben általában elvárható*” magatartás mércéje alá (Eörsi Gy.). Így helyesebb a „*súlyosabb*” vagy „*enyhébb*” kifejezések helyett a „*specifikált*” (*különös*) és a „*nem specifikált*” (*általános*) elvárás kifejezések használata. a specifikáció során azonban nem a magatartás tanúsítójának személyes (*diligentia quam suis*) mértékeire („*tőle elvárhatóság*”) kell tekintettel lenni, hanem az *egyéni és szervezeti magatartásokkal szembeni általános, objektív társadalmi elvárásra*, amelyet az „*adott helyzet*” formula a *körülmények*

alapján történő egyediesítés, ill. az *magatartást tanúsító személy tulajdonságai* szerinti egyéniesítés révén szubjektivizál.

13. A felróhatóság általános szankciói (131sk)

Az *Ptk.-tervezet indokolása* szerint az adott helyzetben általában elvárható eljárás követelménye megsértésének szankcióját *nem maga az alapelv* határozza meg, hanem azt rábízza azokra a *konkrét normákra*, amelyek az elvárhatóság követelményének érvényre juttatását célozzák (*tipikus szankció a kártérítési felelősség*). Ezzel szemben a *kizárólag* az 1:4. §-ba ütközően felróható (pl. *kárt nem okozó*) magatartások *általános szankciója* is levezethető a bevezető rendelkezésből. Az általános szankció kétrétű. *a)* A törvény „*úgy kell eljárni*” fordulata *kötelezettséget* alapoz meg, ami magában foglalja a *követelménnyel ellentétes magatartás tilalmát*. Eszerint az alapelvet sértő magatartás szankciója az, hogy a *felróhatóság nem érhet célt*, azt a *jog nem támogathatja* (részl. ld. fentebb 10. pont). *b)* A felróható magatartás *másik általános szankciója* az, hogy arra az ilyen magatartást tanúsított fél előny szerzése végett nem hivatkozhat [1:4. § (2) bek.].

14. A joggal való visszaélés természete és eredete (132–142)

A *joggal* vagy *helyzettel, idegen vagyontárggyal*, vagy *más személyiségi joga által védett jogtárggyal* (adat, képmás, titkok, magánélet) való *visszaélés tilalma* a *tételes jogrend egészében* kimutatható. A *Ptk.* a joggal való visszaélés *fogalmát nem definiálja*, ezért tartalmának (és szankciójának) meghatározása a *bírói gyakorlat* és a(z összehasonlító) jogtudomány eredményein (Sárándi I., Tercsák T.) alapulhat. Régi dogmatikai probléma (pl. W. Siebert, L. Josserand, Lábady T., Bíró Gy., Lenkovics B., Leszkoven L.) a joggal való visszaélés fogalmának *belső antagonizmusa*: Lehet-e egy joggyakorlás jogsértő? A mediatív, alaki jogi vélemény (Siebert) szerint a joggal való visszaélés jóllehet *tiltott*, de az *mégsem jogellenes* magatartás, a jogrend ugyanis a tilalom által a *jogvédelmet tagadja meg* tőle. Inverze a *szükséghelyzeti és jogos védelmi jogellenességnek*: míg ezek „*külalakjukban*” jogsértők, de „*belalkati*” vonásaik alapján *nem jogellenesek*; a *joggal való visszaélés tényállásszerűen jogos*, belsőleg azonban *jogsértő* magatartás. A *római jogi előzményeinek* feltárása tekintetében a szakirodalmi álláspontok kiegészítendőek. A jog

gyakorlása (*uti suo iure*) nem esik ugyan jogi rosszállás alá (*nullus videtur dolo, vim, damnum facere*), de a törvény nyílt megsértésétől (*contra legem facere*) meg kell különböztetni a törvény megkerülését, kijátszását (*in fraudem legis agere*), jóllehet utóbbit is *jogi elítélés* alá kell helyezni (Paulus D. 1, 3, 29; Ulpianus D. 1, 3, 30). A tilalomból konkrét jogszabályok [vö. 3:2. § (2), 3:104. § (2), 3:363. § (2), 4:242. § (1) és 5:83. § (2) bek.] fakadnak; az alapelv alkalmas a joghézag kitöltésére; a tilalom *fogalmilag védi* az adott alanyi jogot megalapozó norma célját; a visszaélések általános kizárása garanciája a jogbiztonságnak (mindezekkel szemben ld. *Tercsák*).

15. A saját korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás tilalma (146–151)

A tilalmat már az 1959. évi Ptk. miniszteri indokolása is ismerte, és a joggal való visszaélés sajátos esetének tekintette (vö. még GK 37. sz. állásfoglalás II. pont). A normaalkotás hátterében a DCFR I.–103. cikk (2) bek. vagy az UNIDROIT Alapelvek (2010) 1.8. cikke állhatott. A *saját korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás tilalmának* megfogalmazását Azo *Portius*, bolognai glosszátor (1150/90–1220/33) *Brocardica aurea* c. gyűjteményének köszönhetjük („*venire contra factum proprium nulli conceditur*”). Kivételesen *maga a Ptk. engedi meg*, hogy a fél a joggyakorlása során eltérjen olyan korábbi magatartásától, amelyben a másik fél okkal bízhatott [5:127. § (2) bek.; 6:160. §; 6:140. § (2) bek.]. Az általános magánjogi tilalom (melynek szerződési jogi *lex specialis*-a a 6:63. § (5) bek.) alkalmazásának feltételei a következők.

a) Az egyik fél tanúsítja a két releváns magatartást (Erstverhalten és Nachverhalten), utóbbi a magyar jog szerint kizárólag joggyakorlás (ez szűkebb az alapelv tényállásánál). A másik fél megalapozottan bízhat abban, hogy e joggyakorlás nem áll szemben a fél korábbi magatartásával. Nem feltétel, hogy a felek már jogviszonyban álljanak.

b) A korábbi magatartás csak nem jogellenes, nem felróható és nem joggal való visszaélésszerű magatartás lehet: nem jogszerű magatartás fenntartása jogi követelmény tárgya nem lehet. Nem feltétel, hogy a joggyakorló fél a korábbi magatartást a másik féllel szemben tanúsítsa.

c) A későbbi magatartás polgári jogi viszonyból fakadó alanyi jog gyakorlása. Nem feltétel, hogy a gyakorolt jog a másik fél személyével vagy

tényeivel összefüggő legyen; nem lehet ugyanakkor kötelezettségteljesítés. Szankciójaként a jóhiszeműség és tisztesség elvébe ütköző magatartásra irányadó jogkövetkezmény jöhet szóba. A dolgozat vizsgálja a norma – *tényleges és lehetséges* – *kazuisztikáját* is.

16. A *nemo suam turpitudinem ... elve* (célzatosság, „előny”) (151–153)

Alapvető a norma *tárgyi hatályának* meghatározása tekintetében az, hogy mit tekintünk „előny”-nek. A tényállásban meghatározott magatartás *célzatos*, ezért előnynek *mindazon célok elérése* tekintendő, amelyet *a saját felróható magatartására hivatkozó fél e hivatkozásával el kívánt érni*. Ezt a jogrend nem támogathatja, legyen a célzott eredmény akár *saját magának* vagy *másnak személyi vagy vagyoni előny megszerzése*, akár *másnak hátrány okozása* (az „előny” *sui generis* fogalma). Kérdés, hivatkozhat-e valaki saját felróható magatartására akkor, ha azzal sem előnyt, sem hátrányt nem szerez, ill. okoz sem magának, sem másnak. A fél a perben a saját felróható magatartására hivatkozni *nem köteles* (vö. új Pp. 4. §). A dolgozat bemutatja a tilalom kazuisztikáját az ajándék visszakövetelése, az adásvétel, a társasági jog, a dologi jog és a biztosítási jog körében, valamint összefoglalja az általános tilalom történeti előzményeit [*Alex. Severus* (a. 223) C. 7, 8, 5; *Diocl. et Max.* (a. 293) C. 8, 55, 4; *Accursius*].

17. A felróhatóságra való kölcsönös hivatkozás joga (156–159)

Az általános jelentőségű, konkrét tényállás alapján az egyik fél felróható magatartása nem mentesíti a másik felet attól, hogy úgy járjon el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. A norma *visszatartó ereje* két okban keresendő: *a) a kölcsönös felróhatóság nem zárja ki a felróhatóság szankcionálását*, ill. *b) a kölcsönös felróhatóság tekintetbe vétele is kétoldalú*, hiszen egyes felróható magatartások éppen azt az igényt csökkentik, amelynek érvényesítése elől a norma különben nem zárja el azt a felet, aki a másik fél felróható magatartására hivatkozik, jóllehet maga sem úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. Az önhiba azon esetei, melyek *felelősségcsökkentő* joghatást eredményeznek, *nem tartoznak* e norma hatókörébe, mert azok *leges speciales*-on alapulnak (Eörsi Gy.). Ide tartoznak viszont a *felelősséget megalapozó* vagy a *polgári jogi igény elvesztését*

*eredményező magatartások. Kérdés: Nem volna-e hatékonyabb egy el-
lentétes tartalmú rendelkezés, mely kölcsönös felróhatóság esetén ki-
zárna a felek igényérvényesítésének lehetőségét (vö. BH1984. 143). A
kölcsönös erkölcstelenség, tisztességtelenség (turpitude par/utri-
usque) esetén a római jogrend nem tartotta szükségesnek a beavatko-
zást mondván, a felek egyike sem méltó arra, hogy vitáját a jog szabá-
lyozott keretei között rendezze.*

3.2.2. Egyes fogalmak, elvek, intézmények kapcsolata

1. Az alapintézmények hierarchiájának jelentősége (41sk)

A magánjog alapintézményei a magánjog olyan általános elvei, amelyek *Magyarország alkotmányos rendjéből közvetlenül* levezethetők, így az általános jogrend magánjogon *túlmutató* szegmentumaiban is érvényesülnek. Főfunkciójuk, hogy mint a *magánjog alappillérei* és a *magánjogi szabadságok kifejeződései* garantálják a *magánautonómiát*. Köztük *rangbeli különbségek* állnak fenn, mert egy-egy alapintézmény valamely másik alapintézmény *elengedhetetlen feltételének* tekinthető. Így a *polgári jogegyenlőség* nélkül más alapintézmények torzulnának, ill. *tulajdonszabadság* nélkül a szerződési és a végintézkedési szabadság illúzió volna. A XX. századi diktatúrák éppen e kettő *intézményesített leépítésével* valósították meg a társadalom elnyomását.

2. Magánjog – polgári jog (82)

A „Polgári Törvénykönyv” bevezető rendelkezései a „magánjog” alapvető elveit tartalmazzák. Mi tehát a „polgári jog” és a „magánjog” fogalmának viszonya az új Ptk. hatályba lépését követően? A *Polgári Törvénykönyv az anyagi magánjog kódexe*. Ez a megállapítás két irányból – a *magánjog területének jelentős szűkülése* és ezzel együtt a *Ptk. tárgyi hatályának* nagyfokú *tágulása* felől – nézve is alátámasztható. A jogfejlődés ugyanis egyfelől túllépett a magánjog rendkívül tág, történeti fogalmán, amely még olyan, a Ptk.-n kívüli jogágakat is a magánjog részének tekintett, mint a nemzetközi magánjog, a munkajog és az alaki magánjog (polgári eljárásjog). Másfelől az új Ptk. három olyan nagy magánjogi területet is inkorporált, amelyet 1959. évi elődje mellőzött: beemelte a társasági jogot és a családjogot, valamint a kötelmi

jog üzleti szemléletűvé alakítása folytán a kereskedelmi jog egy részét is. E kétirányú folyamat révén megszűnt a különbség a magánjog leszűkült és a Ptk. kitágult területei között.

3. Egyenlőség, egyenjogúság, egyformaság, egyenértékűség (43)

A *jog előtti egyenlőség* nem jelenti az *egyformaság* jog általi intézményesítését. Logikai úton belátható, hogy az *egyenlőség* jogrend általi védelmének *alapvető feltétele* éppen az, hogy az emberek – születésüknél, nemüknél, koruknál, nemzet(iség)i hovatartozásuknál, vallásuknál, világnézetüknél, szakmai felkészültségüknél, egészségi állapotuknál stb. fogva – *nem egyformák*. Ha minden ember a jogilag releváns tulajdonságait tekintve egyforma volna, fogalmilag értelmetlen lenne a jog előtti egyenlőség elismerése, hiszen az egyformaság logikailag kizárja a különbségtételt, amelynek egyes eseteit a jog előtti egyenlőség és az egyenjogúság mint önálló érték kiküszöbölni hivatott.

4. A magánjogi megkülönböztetés kategóriái (43–45)

A megkülönböztetés a magánjogban jelentkezhetsz a jogalkotó, a jogalkalmazó és a jogalany aktusa nyomán. A *jogalkotó* esetében felesleges hátrányos és előnyös különbségtételről beszélni, hiszen mindkettő lehet *helyénvaló* (megengedett), ill. *nem helyénvaló* (nem megengedett). A demokratikus jogállamban jogilag *megengedett, hátrányos* megkülönböztetés pl. a külföldiek termőföld-vásárlási jogosultságának korlátozása, ugyanakkor jogilag *nem megengedett előnyös* megkülönböztetés pl. az *ex lege* rokonsági kötelezettség korlátozása a gyermekek irányába; *megengedett előnyös* megkülönböztetések ellenben pl. a fogyasztóvédelmi magánjog gyengébb felet védő szabályai. Ebből az látszik, hogy a megkülönböztetés jogilag helyeselhető célja a *releváns különbözőség jogon kívül szükségszerűen bekövetkező hatásának a jog világába történő beemelése avégből, hogy ahol a társadalmat meghatározó irányító eszmék szükségessé teszik, a különbség jogi elismerést* (pl. a jogilag releváns képességek területén) *nyerjen, vagy az – éppen ellenkezőleg – kiküszöböltessék* (pl. a jogilag nem elfogadható erőfölények esetén). A *jogalkalmazás* és a többi *jogalany* által megvalósított, *tilalmazott diszkrimináció* csak annyiban lehet magánjogi

kategória, amennyiben általa *többlettényállási* elemként *jog- vagy érdeksérelem* (károsodás, személyiségi jogsérelem stb.) következik be.

5. Alanyi jog és szabadság, tulajdonjog és tulajdonszabadság (103sk, 47sk)

A jogviszonyban álló személyek *négyféle jogi helyzetben* lehetnek: a *tárgyi védettség*, az *alanyi jog*, a *hatalmasság*, ill. a *várományosság* helyzetében. Közülük az alanyi jog a legösszetettebb, mert létrejötté esetén a jogosult tárgyilag védett helyzetbe kerül a javára szóló parancs vagy tilalom által, egyben várománya keletkezik, hogy jogsértés esetére hatalmasságot nyerjen a jogsértés „helyreütése” céljából (Szász-Schwarz G.). *Magánjogi szabadság* és valamely *alanyi jog szabad gyakorlása* azonban eltérő fogalmak. A szabadság ugyanis a jogalany tárgyi jog (*norma agendi*) által *elismert* – de *nem létrehozott* (ti. *alanyi jog*) – és (az alanyi joghoz hasonlóan) *védett* cselekvési lehetősége (*facultas agendi*). A szabadságok léte tehát a jogszabálynál magasabb parancsból (Alaptörvény, természetjog, isteni jog stb.) fakad. További különbség, hogy *gyakorlásuk*, ill. *nem gyakorlásuk* szabadságát az *alanyi jogok szabad gyakorlását korlátozó alapelvek* (1:3–5. §§) *nem érinthetik*. Pl. önmagában a *szerződés* megkötése, meg nem kötése nem lehet joggal való visszaélés, többlettényállási elem híján egy *végintézkedés* megtétele, meg nem tétele nem ütközhet az elvárható magatartás vagy a jóhiszeműség és tisztesség követelményébe, továbbá ugyancsak kizárt, hogy a *tulajdonszerzésnek* vagy a *tulajdonosi jogállás megszűnésének* a ténye önmagában az említett alapelvekbe ütközhetne. Az állam a tulajdon *megszerzését* – kivéve az öröklést – nem alapvető jogként, hanem *alapvető szabadságként* értelmezi [Alaptv. XIII. cikk, EU Alapjogi Charta 17. cikk (1) bek.], s csak a *már megszerzett* tulajdont részesíti olyan védelemben, amelyet *alapvető jogként* garantál. Mivel a tulajdonszerzés nem jog, hanem szabadság, így az egyén a saját *vagyoni viszonyainak megalapozása* során magára van utalva, s e gyarapodásának az állam nem vet *ideológiai* alapon gátat, de nem is nyújt hozzá olyképp segédkezet, hogy az egyéni gyarapodást jogként garantálná. Ahhoz ugyanis, hogy egy személynek valamely előnnyel kapcsolatban *jogilag elismert vagyoni érdeke* legyen, több kell, mint az erre irányuló kívánság: a jogalanynak többet kell felmutatnia, mint egyoldalú várakozást vagy

reményt az előny megszerzésére (Sólyom L.). Ha tehát a *tulajdoni váromány alanyi jogba, megszerzett tulajdonjogba történő átfordulása senkinek fel nem róható okból marad el, nem állapítható meg semmilyen jogsérelem*. A bárki számára nyitva álló kockázatvállalási szabadsággal a sikertelenség viselésének kényszere áll szemben.

6. A jogbiztonság és garanciái: az igazságosság és a méltányosság (63–66)

A jogbiztonság–igazságosság–méltányosság gondolkodó ember általi vizsgálatára vonatkozó igény kialakulása előfeltételezi az *államilag szervezett társadalmak* és a *jogi normarendszerek* létrejöttét. Míg azonban igazságosság és méltányosság már az ókori filozófia, ill. politikai és jogi gondolkodás homlokterében állott, a jogbiztonság eszmétörténetileg az ún. modern kor terméke, jóllehet a „joguralom” elve maga is *arisztotelészi* kategória. A három vezéreszme összefüggésének rövid sémája: az igazságosság a homogenitásban, a méltányosság a heterogenitásban érvényesülő jogbiztonság. Köztük tehát rangsor tételmeződik: a jogbiztonság garanciája az igazságosság, az igazságosság korrekciója a méltányosság, mely igazságosságra vezetvén ugyancsak a jogbiztonságot szolgálja. A jogállamban tehát a három érték közül a *legfőbb a jogbiztonság* [9/1992. (I. 30.) AB és 11/1992. (III. 5.) AB hat.; vö. G. Radbruch).

7. Alapvető elvek, alapelvek, bevezető rendelkezések (80–82)

A „*magánjog alapvető elvei*” és a „*Ptk. alapelvei*” kifejezések nem szinonímák, közülük az előbbi a tágabb kategória, mert az a magánjog *Ptk. bevezető rendelkezései* között szabályozott elveit foglalja össze. Az *alapvető elvek* rendeltetésük, működésük, hatókörük szerint többfélék; egyik csoport a *Ptk. alapelvei*, másik a *nem alapelvi bevezető rendelkezések*. Utóbbi csoport két alcsoportra osztandó: *nem alapelv*, hanem *alapvető elv* a *Ptk. hatályát meghatározó norma* (1:1. §), szintén *alapvető elv*, de nem *alapelv* az *általános jelentőségű, konkrét tényállás* [1:3. § (2), 1:4. § (2)–(3), 1:5. § (2) bek.]. Ez utóbbiak jóllehet az *alapelvek keretein belül* értelmezendők, de azoktól mint *általános magánjogi tilalmak* (nem deliktumok!) funkcionálisan elkülönülnek. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a *Ptk. bevezető rendelkezései* és a *magánjog alapvető*

elvei egymással *teljes átfedésben* vannak, a különbségtétel azonban mégsem felesleges megkettőzés, mert előbbi a norma külső forrása, utóbbi pedig a normatív tartalom. Nem egészen helyes tehát a magánjog általános elvei körében az alapintézmények és a vezéreszmék után harmadik kategóriaként pusztán a bevezető rendelkezésekről szólni (vö. pl. Lábady T.).

8. A vagyoni viszonyok osztályozása (86–88)

Magánjogi viszonyok a személyek vagyoni és személyi viszonyai (1:1. §). A magánjogi viszonyok *három főcsoportra* oszthatók: A/ a *tisztán vagyoni* viszonyok, B/ a *tisztán személyi* viszonyok és C/ a *vegyes viszonyok* csoportjára. *Tisztán vagyoni* viszony: a) a *piaci* viszonyok és b) a *nem piaci jellegű vagyoni* viszonyok. *Piaci* viszony az *áruviszony* és az *egyéb csereviszony*. Az *áruviszony* az a *gazdasági* viszony, amelyben az *árutulajdonosok* az *áruikat* az *egyenértékűség* követelménye mellett kölcsönösen kicserélik. Az *egyéb csereviszonyban* mindkét fél rendelkezik egy-egy *vagyoni értékkel* bíró *jogtárggyal* (vagyontárgy, ill. társasági részesedés, váromány, adat, hozzáférés lehetősége stb.), amely a *vagyoni forgalomból* nem kizárt, a *szükségletek kielégítésére* alkalmas, iránta *tényleges kereslet* mutatkozik; a „csere” hozadéka *mindkét fél számára pozitív*, de *nem feltétlenül egyenértékű*. E fogalmi elemek valamelyikének hiánya a vagyoni viszonyt kivonja a piaci viszony fogalma alól (az *egyenértékűség* követelményét a *kisebb értékaránytalanság* nem sérti). A *nem piaci jellegű vagyoni* viszonyok esetében *hiányzik a jogtárgyak kölcsönös cseréje* (*ingyenes ügyletek*, a *személy státuszán*, *családi jogállásán* alapuló vagyoni viszonyok). A *tisztán személyi* viszonyok: a) a *személyek státuszviszonyai*, b) *képességei*, c) *nem vagyoni személyiségvédelme* és d) *családi viszonyai*. Az a)–b) alatti, *szabályozott életviszonyok* *nem személyköziek*, így azok *nem jogviszonyok*, hanem ún. *jogi helyzetek* (*nem* foghatók fel *absztrakt jogviszonyokként* sem, pl. az ember saját jogképességét ugyanúgy nem érintheti, mint a másik emberét). Végül a *vegyes magánjogi viszonyokban* a vagyoni és személyi karakterjegyek *alig elválaszthatók*: *túlnyomórészt vagyoni* viszonyokat szabályoz a *dologi* jog, a *kötelmi* jog és az *öröklési* jog („*vagyonjog*”), míg *döntően személyi* viszonyokról rendelkezik a *személyjog* (2.; 3. könyv) és a *családjog* (4. könyv).

9. Immanens alapelv – alárendelt alapelvek (95, 104)

A Ptk. törvényjavaslatának általános indokolása szerint a kódex elsődleges feladata az *alanyi jogok szabad gyakorlásának biztosítása*. Az *alanyi jogok szabad gyakorlásának elve* ugyanakkor ún. *immanens*, a kódexben „benne rejlő” alapelv. Az elv létezésére és tartalmára ezért a *korlátaiból* következtethetünk. E korlátok egyfelől mint a joggyakorlás szabadságát befolyásoló *leges speciales* normák átszövik az egész Ptk.-t, másfelől maguk is *alapelvek*, amelyek vagy *bevezető rendelkezések* (1:3–5. §§), vagy a Ptk. egyes könyveinek sajátos alapelvei. Az alanyi jogok szabad gyakorlásának *nem kodifikált* elvét tehát a bevezető rendelkezések *kodifikált* alapelvei korlátozzák, ezért az általuk *korlátozott elv sem lehet alacsonyabb rendű*, ezért az maga is *alapelv*, mégpedig a magánjogi joggyakorlás *uralkodó* alapelve. A *kodifikált alapelvi magatartásnormák* (1:3–5. §§) között *belső* hierarchia nincsen.

10. Az alapelvek kollíziójának és konkurenciájának kizárása (88–90, 95–98)

Az alapelvek funkciói eltérőek. Míg az 1:2. § a Ptk. a magánjogi jogszabályok *értelmezését* határozza meg, az 1:6. § a Ptk.-ban biztosított jogok *érvényesítésére* irányul. A többi alapelv (az 1:3–5. §§ és az azok feletti, *uralkodó* alapelv: az alanyi jogok szabad gyakorlásának elve) pedig *a magánjogi viszonyokban történő eljárásra, magatartásra* vonatkozik. Az 1:3–5. §§ alatti, *alárendelt alapelvi magatartásnorma* között *belső hierarchia nincs*, hiszen *funkciójuk* annyira eltérő, hogy egymáshoz képest az *általános és különös* rendje alapján *alá-fölérendeltségi* rendszer *nem képezhető*, *szankcióik* tekintetében pedig a *szigorúbb és enyhébb*, ill. az *objektív és szubjektív* fogalompár ugyancsak alig értelmezhető. A *szubszumálható tényállások* köre is hol tágabb, hol szűkebb: az az általános „*eljárás*”-tól (1:4. §) szűkül a „*joggyakorlás*”-ig (1:5. §). *Elvárési szintjeik* is eltérőek: a *személyben* manifesztálódó *objektív* mércétől (1:3. §) a *magatartásban* megnyilvánuló *normatív* „*rendeltetésszerűsége*” (1:5. §) át halad az *egyénnel szembeni konkrét társadalmi elvárásig* (1:4. §). *Általános, immanens* szankcióik *megegyeznek* (vö. előző fejezet 10. pont), a *különös, kodifikált* szankciók pedig annyira eltérőek, hogy *nem hasonlíthatók össze* [vö. 1:4. § (2) és 1:5. § (2) bek.]. Így egyik *jellegadó* tulajdonságuk alapján sem állapítható

meg közöttük *hierarchia*. Felmerül tehát, hogy az *egyenrangú* magatartásnormák között *kollízió*, ill. *konkurencia* kialakulhat-e, hiszen ezek lehetőségét éppen a *hierarchia* zárhatná ki világosan. Tény, hogy a három alárendelt alapelv (1:3–5. §§) között egyes *tipikus tényállásokban* a *jogalkalmazás* nem zárja ki azt, hogy *egyazon magatartás egyszerre több alapelvet* is sérthet (*konkurencia*, *kollízió*). Az alapelvek közül azonban mindig kiválasztható az, amely alá a magatartás vonható, mert egyfelől a *józan belátásból* (Alaptv. 28. cikk) az következik, hogy a *jogalkotó akarata nem irányulhatott többszörös szabályozásra*, azaz *egyező tényállások* megalkotására, másfelől a fenti szempontok alapján világosan látszik, hogy az alapelvek *tényállása*, *elvárási szintje* teljesen eltérő. Ezért az *értelmezés* útján kell elérni, hogy az adott esetben a *történeti tényállás* – *lex specialis* alkalmazását megalapozó *többlet-tényállási* elemek *hiányában* – „megtalálja” azt az egyetlen *normatív tényállást*, amelyre a jogalkotó rendelkezni kívánt. A dolgozat több évtizedre visszamenően bemutatja és feloldja azokat a tipikus tévedéseket, amelyek folytán a *jogtudomány* és a *jogalkalmazás* elfogadta: egyes alapelvek kollidálnak, konkurálnak egymással. Ilyen tévedés pl. a) *venire contra factum proprium* ↔ *joggal való visszaélés*; b) *venire contra factum proprium* ↔ *suam turpitudinem allegans*; c) *joggal való visszaélés tilalma* ↔ *jóhiszeműség és tisztesség követelménye*; d) *elvárható magatartás elve* ↔ *jóhiszeműség és tisztesség követelménye*; e) *felróható magatartás* ↔ *joggal való visszaélés*; f) 1:3–5. §§ bármely alapelve ↔ *jóerkölcsbe ütköz(ő szerződ)és*. Szem előtt kell tartani: olyan kivételes esetekben, amikor az egyik fél a *diszpozitív* szabályozás nyújtotta lehetőségeket *meg nem engedhetően* a *maga javára* használja ki, és a felek közötti *egyensúlyi helyzet* ezáltal *súlyosan megbomlik*, s ezt a helyzetet *kógens szabály hiányában nem lehet orvosolni*, akkor a Ptk. *generálklauzulás elvi tételei* adnak beavatkozási lehetőséget a bíróság számára (Vékás).

11. A bírói út kivételnormáinak osztályozása (143–145)

A kivételnormák *három csoportba* oszthatók. A/ Az első csoportban a bírói út azért kizárt, mert az adott követelés *sem bírósági*, *sem más úton* nem érvényesíthető. Ennek egyik alcsoportja a) a *természetes kötelek* köre, amelyek kétfélék: aa) *eleve kizárt* a bírói út igénybevétele

az *ügylet természeténél* fogva, ill. *ab*) az adott vita bírói útra tartozik, azonban annak érvényesíthetősége valamely később bekövetkezett körülmény (pl. időmúlás) folytán megszűnik. A másik alcsoport *b*) a *természetes kötelmeken kívüli esetek* köre: pl. 4:103. § (5) bek.; Cstv. 11. § (2) bek.; DH1tv. – BDT2016. 3540. I; az egyházak belső vitái; a jogerősen lezárt tulajdoni jogvitákban az *erga omnes* hatályú anyagi jogerő (BDT2017. 3789). B/ A másik csoportban azért kizárt a bírói út, mert az adott követelés *nem bírói úton, hanem más úton*, így *közigazgatási, büntetőbírói úton, választottbíráskodás útján*, vagy pedig *hatóság* (jegyző, gyámhatóság) előtt érvényesíthető. C/ A harmadik csoportba a *törvényen alapuló alternatív, permegelőző vitarendezési módok* tartoznak, melyek a bírói út igénybevételét korlátozzák (közvetítői eljárás, a békéltető testület eljárása).

4. A TÉMAKÖRBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

4.1. MONOGRÁFIA

BENKE József: *Bevezetés a magyar magánjog általános elveibe: Ötéves az új magyar Polgári Törvénykönyv.* Budapest, HVG-ORAC (2019), 240 p. ISBN: 9789632584690 Könyv / Monográfia /Tudományos [30864040]

4.2. FOLYÓIRATCIKK

BENKE József: *A venire contra factum proprium általános magánjogi tilalma – egy indukcióval kialakított középkori jogelven alapuló 21. századi magánjogi tilalom dedukció útján megállapítható alkalmazási lehetőségeiről.* ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNY 59: 4 pp. 3-23., 21 p. (2018) Folyóiratcikk / Szakcikk / Tudományos [30608399]

BENKE József: *A jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértése joggal való visszaélés? Ítélezés a magánjogi alapelvek határain.* Magyar Igazságügyi Akadémia Tudományos Hálózat Law Working Papers 2 : 1 pp. 1-14. , 14 p. (2019) Folyóiratcikk / Szakcikk / Tudományos [30655660]

4.3. KÖNYVFEJEZET

BENKE József: *Venire contra factum proprium. Von Induktion in der Azonischen Brocardica nach Deduktion im ungarischen BGB: Ein neues Prinzip des ungarischen Privatrechts mit enigmatischem Anwendungsreich.* In: Boóc, Ádám; Sándor, István (szerk.), *Studia in honorem Gábor Hamza : Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére.* Budapest, Közjegyzői Akadémiai Kiadó, (2019) pp. 23-31., 9 p. Könyvrészlet / Szaktanulmány / Tudományos [30655159]

BENKE József: *A korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás általános magánjogi tilalmának eredete és mai érvénye.* In: Koltay, András; Menyhárd, Attila; Landi, Balázs (szerk.), *Lábady Tamás emlékkönyv.* Budapest, Wolters Kluwer, (2019) pp. 11-25, 15 p. Könyvrészlet / Szaktanulmány /Tudományos [30864140]

